

UTBILDNING OCH ARBETE TROTS DYSLEXI

*Det omfattande projektet **Utbildning och arbete trots dyslexi** avslutades och slutredovisades till Allmänna arvsfonden under 2010.*

Föreningen Läsrörelsen och Insamlingsstiftelsen Dyslexifonden drev från 2003 projektet *Utbildning och arbete trots dyslexi* som redovisades till Allmänna arvsfonden under 2007. Ett stort arbete återstod dock med att **färdigställa en bok**, byggd på omfattande intervjuer med de 40 människor med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi som ingått i projektet. En ansökan om ytterligare en period för att kunna färdigställa boken inlämnades därför till Arvsfonden och beviljades i januari 2008.

Det blev inte en bok det blev två böcker, tack vare ett gott samarbete med BTJ Förlag. Bägge böckerna lästes in av TPB och medföljer som ljudböcker i DAISY-format.

UTBILDNING OCH ARBETE TROTS DYSLEXI, BAKGRUND

Tanken med projektet *Utbildning och arbete trots dyslexi* var att **samla information och utveckla kunskap** om varför somliga klarar sig bättre än andra trots stora läs- och skrivsvårigheter/dyslexi och vilka positiva erfarenheter det är som hjälpt dem genom skoltiden och gör att de går vidare till högre studier, kvalificerade yrkesutbildningar eller ett i övrigt fungerande vuxenliv. Med ökad kännedom om vilka faktorer som är avgörande menar vi att skolmiljön kan förbättras, liksom bemötandet av och förståelse för dem som inte läser och skriver på den nivå som krävs i dagens samhälle. Att beskriva hur människor lyckas menar vi också är viktigt för att ge andra med liknande svårigheter **positiva förebilder** att identifiera sig med.

Projektet drevs genom Föreningen Läsrörelsen i nära kontakt med Insamlingsstiftelsen Dyslexifonden och i samarbete med Förbundet funktionshindrade med läs- och skrivsvårigheter (FMLS), Föräldraföreningen för dyslektiska barn (FDB), Hjälpmedelsinstitutet, Specialpedagogiska Institutet samt Svenska Dyslexiföreningen.

Projektet utformades av leg. logoped, med. Doktor h. c. **Ulla Föhrer** och leg. Logoped, FD i lingvistik **Eva Magnusson** som tillsammans har arbetat med bl. a. kompensatoriska hjälpmedel för elever med grava läs- och skrivsvårigheter. De har tidigare skrivit två böcker inom området.

KOMMENTARER, UTBILDNING OCH ARBETE TROTS DYSLEXI

Under de tre år som projektet arbetades fram omfattade det:

Utarbetandet av en intervjuguide för retrospektiva djupintervjuer om skolgång, utbildning och yrkesverksamhet. Intervjuerna fokuserades på de intervjuades uppfattning om den egna läs- och skrivförmågan, hur den motsvarar de krav som ställs på dem, vilken hjälp de fått och vilka strategier de använt för att klara av de läs- och skrivuppgifter de ställts inför.

Sammanställning av testmaterial för att pröva läs- och skrivförmåga. Prövningen omfattade avkodning av ord och nonord, ord-, läs- och hörförståelse samt stavning. Utöver det prövades det fonologiska medvetenheten och korttidsminnet.

Rekrytering av intervjupersoner – dvs. av vuxna med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi – som har varit villiga att låta sig intervjuas och testas. Dessa rekryterades genom personliga kontakter, främst bland medlemmar inom FMLS och med hjälp av lärare på dyslexilinjerna på folkhögskolan i Härnösand och på KomVux i Gävle samt genom förmedling av studievägledare på högskola och universitet i Stockholm och Lund. De intervjuade varierade i ålder från 20 till 67 år med en ganska jämn fördelning mellan kvinnor och män. Den geografiska spridningen var stor, med deltagare från Stockholmstrakten, Sundsvall, Härnösand, Gävle och Lund. Detta innebär bland annat att deltagarna hade erfarenhet från olika typer av skolor, allt från storstadsskolor med speciella läsklasser till små skolor på landet utan speciallärare. Även yrkesmässigt var det stor variation i den intervjuade gruppen. Där fanns till exempel lärare, svetsare, barnskötare, datatekniker, byggnadsarbetare, fotograf, kulturgeograf, civilekonom, egna företagare, arbetsförmedlare, läkare och sjöman. Det fanns också studerande från så olika nivåer som folkhögskola, Komvux, högskola och universitet.

Många uttryckte en önskan om att hjälpa yngre personer med dyslexi genom att dela med sig av sina erfarenheter. Det var också med påfallande stor generositet de intervjuade berättar om sina liv och inte heller tvekade att ta upp upplevelser som varit, och fortfarande visar sig vara, mycket smärtsamma. Av kommentarerna efteråt framgår att intervjuerna varit givande även för de intervjuade själva genom att de fått nya insikter och blivit medvetna om sådant de inte tänkt på tidigare. Något förvånande kom sådana kommentarer även från personer som yrkesmässigt arbetar med dyslexifrågor och med information inom området.

De 40 intervjuerna skrevs ut och blev ett omfångsrikt material på närmare 2 500 sidor.

Vad som visat sig vara mest betydelsefullt för varje individ för att klara skola, utbildning och arbete är ett komplicerat samspel mellan ett flertal faktorer som: individens sätt att reagera på sina svårigheter och att förhålla sig till dem, individuella egenskaper, vilka krav som ställs på läs- och skrivförmågan, omgivningens sätt att reagera på och kunskap om svårigheterna, vilket stöd som erbjudits och hur det tagits emot, strategier som utvecklats.

Det centrala är inställningen till läs- och skrivsvårigheterna. Materialet gör det möjligt att se hur individens inställning till sina svårigheter förändras över tid, från de första aningarna om att något är fel, utan att förstå vad det rör sig om, till full medvetenhet om och acceptering av sina förutsättningar, något som tycks nödvändigt för att nå fram till ett väl fungerande vuxenliv i ett läsande och skrivande samhälle.

För att hitta ett sätt att leva med sina svårigheter krävs att problemen identifieras tidigt och att samverkan skapas mellan individ, hem och skola. Genom tidig upptäckt kan konstruktiva strategier utvecklas liksom tidig användning av kompenserande hjälpmedel. Ytterst gäller det dock individens egen inställning till problemen.

Flera av dem som lyckats mot alla odds sa att de trots allt inte skulle vilja vara utan sina svårigheter eftersom de har fått dem att upptäcka och utveckla andra sidor hos sig själva som de inte vill vara utan. Som en av de intervjuade uttryckte det: ”Jag kan inte önska bort mina svårigheter. Dom är en del av mej och mitt liv. Som svar på problemen har jag också utvecklat en envishet och målmedvetenhet som jag har haft mycket nytta av.”

INTRESSE FÖR UTBILDNING OCH ARBETE TROTS DYSLEXI

Föreläsningar har hållits om projektet och artiklar har skrivits, något som visar det stora intresse som finns för arbetet:

På inbjudan från Fjärde Nordiska kongressen om dyslexipedagogik presenterades projektet i augusti 2005, i ett föredrag med titeln *Dyslexi: Förbannelse eller möjlighet – 40 vuxna med läs- och skrivsvårigheter berättar om sin skolgång och sitt arbetsliv*. Under diskussionen efter föredraget begärde en av de närvarande som blivit intervjuad ordet och bekräftade det som flera tidigare gett uttryck för, nämligen att intervjun gett henne nya insikter om sina svårigheter. En ny inbjudan har kommit att föreläsa om projektet vid den Femte Nordiska kongressen i augusti 2008. Det som kommer att lyftas fram denna gång är att lära sig leva med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi.

En plenarföreläsning med titeln *Hur klarar man det omöjliga? Om läs- och skrivsvårigheter i yrkesliv och samhälle* hölls vid en vetenskaplig konferens den 16-17 oktober 2006. Konferensen kallad *Texten, läsaren och samhället*, handlade om läsning i samhälle och arbetsliv och arrangerades av Lärarhögskolan i Stockholm, Svenska språknämnden, Stockholms universitet och Centrum för Lättläst.

En längre föreläsning hölls hösten 2006 om projektet för logopedstudenter på Karolinska Institutets logopedprogram.

En föreläsning för AMI-personal hölls även i december 2006. Föredraget behandlade projektets uppläggning och genomförande.

Projektet har också presenterats för samtliga lärare på en grundskola i Södertälje. Efter den föreläsningen vidtog en engagerad diskussion om hur man ska förhålla sig till elever med läs- och skrivsvårigheter.

Andra föreläsningar har varit i Johan Skytteskolan i Älvsjö 2007, högre seminarium för logopedier på Huddinge sjukhus 2008, Dyslexifondens konferensdag i Lärarnas Hus i Stockholm 2008, en öppen föreläsning i regi av Västra Sveriges dyslexiförening i Göteborg 2009, Dysleximässan i Sollentuna 2009 samt ***under 2010 på ABF-huset i Stockholm och på Bok & Bibliotek i Göteborg***.

BÖCKERNA DYSLEXI: FÖRBANNELSE ELLER MÖJLIGHET?

De två böckerna med samlingstiteln ***Dyslexi: förbannelse eller möjlighet?*** publicerades våren 2010. De tillkom genom ett gott samarbete med BTJ Förlag. Böckerna kompletterar varandra och kan läsas i valfri ordning.

I den första boken *Dyslexi: förbannelse eller möjlighet? Att lära sig leva med läs- och skrivsvårigheter* är informationen bearbetad och tolkad i ljuset av författarna Ulla Föhrers och Eva Magnussons erfarenhet och teoretiska kunskap. I den andra boken för de intervjuade själva ordet. Den består av 25 individuella berättelser baserade på de intervjuer som gjorts och har titeln *Dyslexi: förbannelse eller möjlighet? Levnadsberättelser*. De återstående 15 intervjuerna kan laddas ner från förlagets webbplats.

Böckerna riktar sig både till dem som själva har läs- och skrivsvårigheter/dyslexi såväl som till alla andra som är intresserade av området som anhöriga, vänner och arbetskamrater. De vänder sig också till dem som i sin yrkesutövning möter personer med en sådan bakgrund. Det kan vara lärare och specialpedagoger på alla stadier, grundskola, gymnasieskola, folkhögskola, komvux såväl som på universitet och högskola. Andra grupper är exempelvis psykologer, kuratorer, logoped, skolsköterskor, syokonsulenter, arbetsförmedlare och dyslexihandläggare.

Böckerna är skrivna så att det inte krävs några speciella förkunskaper för att läsa dem. Informationen presenteras på sådant sätt att de också kan användas i utbildningar av olika slag för att öka kunskapen och utveckla en djupare förståelse för det som är en livslång problematik med språklig bakgrund. Förhoppningen är att de individuella levnadsberättelserna ska fungera som exempelsamling och som underlag för fallstudier, diskussioner och specialarbeten såväl som att vara intressant läsning på ett personligt plan.

För att underlätta för läsaren att välja ges en kort presentation av var och en av de intervjuade. Presentationen ligger först i den ena boken tillsammans med sidhänvisning och samma korta presentation av de intervjuade återfinns i slutet av den andra boken. De namn som förekommer är i de flesta fall inte de intervjuades riktiga namn. Några få har dock valt att framträda under eget namn. Alla de intervjuade har gett sitt godkännande till att deras levnadsberättelser publiceras. Det är deras tillmötesgående och vilja att dela med sig av sina erfarenheter som möjliggjort båda böckerna.

Bägge böckerna har lästs in av TPB och medföljer som ljudböcker i DAISY-formatet.

Utformningen och genomförandet gjordes av leg. logoped, med. Doktor h. c. Ulla Föhrer och leg. Logoped, FD i lingvistik Eva Magnusson. De var även författare till böckerna.

Projektledare var Elisabet Reslegård.

Projektet *Utbildning och arbete trots dyslexi* finansierades av Allmänna arvsfonden.